

5. Герценов Б. Два цвета времени. Как Н. С. Хрущёв хотел сделать оседлыми цыган / Б. Герценов // Первая линия. – 1993. – № 42 (200). – С. 3-5.
6. Глазовий А. Циганська рапсодія / А. Глазовий // ПіК. – 1999. – № 27. – С. 28-30.
7. Дашкевич Я. Р. Вірмени в Україні: дорогами тисячоліть: зб. наук. пр. / Ярослав Дашкевич; Львів, від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. – Л.: Логос, 2012. – С. 1072-1074.
8. Етнічнонаціональна структура українського суспільства: довідник / В. Б. Євтух, В. П. Трошинський, К. Ю. Галушко, [та ін.]; наук. ред. К. М. Тищенко. – К.: Наукова думка, 2004. – 343 с.
9. Кайгер В. Національні репресії часів СРСР та етнічна самосвідомість німців України / В. Кайгер // Соціальна психологія. – 2005. – № 3. – С. 52-58.
10. Красножон Н. Русифікація національних меншин України (1944-1953) / Н. Красножон // Етнічна історія народів Європи. – 2000. – №5. – С. 123-125.
11. Кубійович В. Національний склад населення радянської України в світлі советських переписів з 17.12.1926 і 15.1.1959 / В. Кубійович. – Париж: [б. в.], 1962. – 16 с.
12. Куромія Г. Свобода і терор у Донбасі: українсько-російське прикордоння, 1870-1900-і роки / Г. Куромія. – К.: [б. в.], 2002. – С. 420-474.
13. Лугова О. В. Репресії проти віруючих на Донеччині в 1943-1953 рр.: стат. аспект / О. В. Лугова // Схід. – 2011. – № 4. – С. 101-104.
14. Лугова О. В. Репресії проти євреїв на Донеччині (1947-1953 рр.) / О. В. Лугова // Нові сторінки історії Донбасу: статті. – 2011. – Кн. 20. – С. 159-166.
15. Население и трудовые ресурсы Донбасса. – К.: Наукова думка, 1977. – 170 с.
16. Наулко В. І. Етнічний склад населення Української РСР: статистико-картографічне дослідження / В. І. Наулко. – К.: Наукова думка, 1965. – 136 с.
17. Наулко В. Развитие межэтнических связей на Украине. Историко-этнографический очерк / В.И. Наулко. – К.: Наукова думка, 1975. – 276 с.
18. Немцы Украины – жертвы сталинских репрессий, 1929-1955 гг.: сб. док. / Ю. А. Дынгес, сост. А. А. Дынгес; Донецк. нац. культ. о-во немцев "Видергебурт". – Донецк: Адекс, 2002. – 124 с.
19. Нікольський В. М. Репресії проти православного духовенства на Донеччині у 1920-1949 рр. у кількісних вимірах / В. М. Нікольський // Реабілітовані історією: Донецька область. – Кн. 9. – 2012. – С. 181-190.

20. Панчук Г. М. Зміни в складі населення Донецької області (1959-1989 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Панчук Галина Миколаївна. – Донецьк, 2000. – 185 с.
21. Пономарьова І. С. Греки Приазов'я: етнічнонаціональні процеси в аспекті трансформації традиційної культури: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.05 / Пономарьова Ірина Семенівна. – К., 2007. – 431 с.
22. Реабілітовані історією: у двадцяти семи томах. Донецька область. Книга перша. Науково-документальні нариси. – К.–Донецьк: Вид-во КП "Регион", 2004. – 648 с.
23. Реабілітовані історією: у двадцяти семи томах. Луганська область: у 3-х кн. / Головна редколегія (голова П. Т. Тронько, заступники голови О. П. Реєнт, Ю. З. Данилюк та ін.); редколегія тому (голова В. В. Просін, заступники голови В. М. Голенко, В. В. Михайличенко та ін.). – Кн. 1. – Луганськ, 2004. – 278 с.
24. Сталінські репресії на Донбасі / Абрамян Є. // Південно-Східна Україна: зі стародавності у XXI сторіччя Матеріали та тези доповідей. 2007. – С. 68-69.
25. Чорний С. Національний склад населення України в XX сторіччі: Довідник / С. Чорний. – К.: НВП "Картографія", 2001. – 88 с.
26. Чорний С. Українці в Євразії. Чисельність і розміщення за переписами 1897-1990 рр. / С. Чорний. – К.: [б. в.], 2002. – 182 с.
27. Шевченко А. Етнічні аспекти міграційних процесів в Україні / А. Шевченко // Етнічнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність; за ред. Всеволода Наулка. – К.: Головна спеціалізована ред. літератури мовами нац. меншин України, 2001. – С. 121-157.
28. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 413, оп. 1, спр. 1, арк. 126.
29. Тамо само, ф. 3833, оп. 1, спр. 113, арк. 3.
30. Тамо само, ф. 1, оп. 23, спр. 1363, арк. 19.
31. Там само, ф. 7, оп. 5, спр. 427, арк. 45-51.
32. Державний архів Донецької обл., ф. Р-2794, оп. 1, спр. 197, арк. 45-55.
33. Там само, спр. 332, арк. 124-125.
34. Там само, спр. 1060, арк. 193-194.
35. Там само, оп. 2, спр. 200, арк. 31-41.
36. Там само, спр. 266, арк. 86-88.
37. Там само, арк. 94.
38. Там само, ф. 326п, оп. 1, спр. 1897, арк. 5.
39. Державний архів Луганської обл., ф. Р-1779, оп. 5, спр. 6, арк. 44-45.
40. Там само, ф. Р-2626, оп. 1, спр. 3, арк. 2, 24.
41. Там само, спр. 5, арк. 42.

Надійшла до редколегії 04.09.14

И. Балыкин, асп.

Донецкая академия автомобильного транспорта, Донецк, Украина

ПОСЛЕДСТВИЯ ПОЛИТИКИ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ ДЛЯ ОТДЕЛЬНЫХ НАЦИОНАЛЬНОСТЕЙ НА ДОНБАССЕ (1943-1982 гг.)

В статье изучаются последствия политики советской власти в течение 1943-1982 гг. для отдельных национальностей. Рассматривается судьба греков, цыган, немцев, евреев, армян и т.д. Анализируется влияние власти на представителей этих национальностей в бытовой, социальной, культурной сферах жизни. Определяются основные каналы реализации политики. Автор доказывает, что денационализация через руссификацию имела значительный успех в Донбассе.

Ключевые слова: политика советской власти, национальностей, руссификация, Донбасс.

I. Balykin, Assistant Professor

University of Transportation Systems and Technology "Donetsk Academy of Motor Transport", Donetsk, Ukraine

CONSEQUENCES OF THE POLITICS OF SOVIET AUTHORITIES FOR CERTAIN NATIONALITIES OF DONBAS (1943-1982)

The article deals with consequences of the policy of the Soviet government during 1943-1982 for certain nationalities. We consider the fate of the Greeks, Gypsies, Germans, Jews, Armenians, etc. The impact of government on the representatives of these nationalities in the household, social and cultural spheres of life is analyzed. The main channels of policy implementation are identified. The author proves that the denationalization through russification had considerable success in Donbas.

Keywords: policy of the Soviet government, nationalities, russification, Donbas.

УДК 623.444 "12":902.034:378.4(477-25)

К. Валентирова, студент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ХОЛОДНА ЗБРОЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ЦЕНТРУ ПІДВОДНОЇ АРХЕОЛОГІЇ

Центр підводної археології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, починаючи з 1999 року, займається дослідженням середньовічного італійського судна, яке затонуло поблизу пмт Новий Світ у Судацькій бухті. Культурний шар на об'єкті представлений різнохарактерними знахідками. Окрему групу серед них становить холодна зброя. Незважаючи на свою нечисленність, вона є цікавою для аналізу.

Ключові слова: холодна зброя, дослідження, підводна археологія, Судацька бухта.

Починаючи з 1999 року, силами Центру підводної археології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в Судацькій бухті, поблизу пмт Новий

Світ, під керівництвом Зеленко С.М. проводиться дослідження затонулого середньовічного судна. Писемні джерела дозволили ідентифікувати його як пізанську

© Валентирова К., 2014

галеру, що опинилася на морському дні у 1277 році [2; 143]. Глибина залягання об'єкту – 11 – 14 м. На даний момент зустрічаються тільки залишки дерев'яного корпусу судна, і об'єкт фіксується виключно за площею поширення матеріалу. Специфіка середовища, в якому він перебуває, значно ускладнює дослідження. Окрім того, на території розкопу наявний інший культурний шар, що датується X – XI ст. Цей факт також необхідно враховувати під час опрацювання віднайденого матеріалу.

Шар XIII ст. репрезентовано чотирма групами знахідок: керамічними, дерев'яними, скляними та металевими предметами.

Найбільш чисельною та найкраще вивченою на даний момент є керамічна група. Вона представлена кухонним, столовим та тарним посудом. З'ясовано, що деякі предмети безпосередньо перебували в користуванні екіпажу та пасажирів, інші ж являли собою товар, який транспортувався. Комплекс кераміки об'єднує різні види посудин, що побутовували в регіоні Середземномор'я в означений період. Це дає широку базу для досліджень кроскультурних та торговельних контактів між Заходом та Сходом, зокрема. Особливий інтерес викликають клейма, графіті та діпінті, які зустрічаються на виробах.

Друга група репрезентована дерев'яними предметами. Зустрічаються окремі шматки дерева та деталі, які, судячи з усього, являли собою елементи самого судна. Поряд з цим в колекції на даному етапі присутні побутові речі: орнаментовані гребні та ложки.

Окремою групою виступають скляні вироби. Їх відносно небагато, проте це унікальні для регіону знахідки – посуд з венеціанського скла.

Металеві вироби складають четверту групу. Великою за кількістю підгрупою є цвяхи (зі шляпкою). Знайдено кілька фрагментів металевих посудів. Є індивідуальні знахідки. Частина предметів не ідентифікована. До четвертої групи також належить клинкова зброя. Метою даної статті є дати її загальну характеристику.

Досліджуваний об'єкт інтерпретований як італійська торговельна галера. Аналіз матеріалу дозволяє стверджувати, що основний вантаж, призначений для продажу, складали керамічні вироби [2]. Про імпорт зброї в даному випадку говорити недоцільно: це не підтверджується археологічно. Знахідки клинкової зброї нечисленні. Можна сподіватися, що в подальшому їхня кількість зросте, проте очевидно, що говорити про масовість не представляється можливим.

Факт тісного зв'язку італійських міст-республік з територіями сучасного Кримського півострова протягом XIII – XV ст. [4] у поєднанні з конкретизованою інтерпретацією Зеленко С.М. цілком пояснює присутність італійського судна на чорноморському дні та дає підстави сподіватися на аналогічні знахідки.

У XIII ст. мореплавство, особливо морська торгівля, як у попередні та наступні століття, була пов'язана з великим ризиком не лише за рахунок фактору стихії, а й у зв'язку з розквітом піратської справи [7; с. 42 – 48]. В цьому контексті, варто згадати про домінують силового вирішення питань, характерну для Середньовіччя. Так,

будь-яке судно повинно було бути певною мірою підготовлене до потенційного бою.

На даному етапі дослідження колекція зброї з Нового Світу нараховує вісім одиниць (НС1 – 8), представлених 14 фрагментами. Незважаючи на свою нечисленність, вона вимагає уваги з огляду на специфіку та різноманіття наявних предметів. Окрім того, її можна вважати достатньо репрезентативною. Слід зауважити, що тривале перебування в солоній воді стало причиною поганої збереженості матеріалу: клинки погнітні чи майже зруйновані корозією.

На нашу думку, колекцію можна умовно поділити на дві групи. Перша об'єднує п'ять предметів – НС1 – 5 (10 фрагментів), які, за припущенням, належать до одного типу. Вони являють собою невеликі мечі (загальною довжиною до 60 см) з прямими паралельними гардами.

Рентгенографічні знімки НС3, НС4 та НС5 підтверджують те, що НС3 та НС4 належать до одного виду клинкової зброї. Руків'я та клинок монолітні, при чому на руків'ї присутні отвори, вірогідно для закріплення накладок. Така морфологія була характерна для кинджалів-базилард, що використовувалися у Середземномор'ї з IX ст. і перебували на постійному озброєнні італійських піхотинців XIII ст. [3; 6]. Можна припустити, з огляду на параметри клинка, що до аналогічного типу належить і НС5.

Друга група об'єднує кинджали та ножі. НС6 та НС7 (фрагменти клинків без руків'я) інтерпретовано нами як ножі з одностороннім загостренням леза. Вони включені до колекції холодної зброї умовно, оскільки великою є вірогідність того, що дані предмети використовувалися як побутові. НС8, гіпотетично є фрагментом клинка стилета.

Короткі клинки, типові для озброєння європейського піхотинця XIII ст., відповідали умовам абордажного бою. Окрім того, ножі виконували більш прозаїчні функції повсякденного характеру.

Таким чином, можна припустити, що вищеописані предмети являли собою особисту зброю екіпажу судна. Нечисленність та специфіка самих знахідок підтверджують цю тезу.

Подальше дослідження затонулого судна у Судацькій бухті дає надію на знахідки, що поповнять колекцію холодної зброї і розширять наше уявлення про її місце в даному комплексі та житті середньовічних моряків загалом.

Список використаних джерел

1. Абрамов Д.М. Тысячелетие вокруг Черного моря. – М.: Алгоритм, 2007. – 320 с.
2. Зеленко С.М. Подводная археология Крыма. – К.: ИД "Стилос", 2008. – 272 с.
3. Итальянские латники городских гарнизонов 1260 – 1392 pp. // Военно-исторический альманах "Новый солдат" №69 / под ред. Киселева В.И. – Артемовск, 2002. – 38 с.
4. Карпов С.П. Итальянские морские республики и Южное Причерноморье в XIII – XV вв.: проблемы торговли. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 336 с.
5. Окшотт Э. Археология оружия. От бронзового века до эпохи Ренессанса / Пер. с англ. М.К.Якушиной. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2004. – 388 с.
6. Сугдея, Сурож, Солдая в истории и культуре Украины-Руси. Материалы научной конференции (16 – 22. 09) – Киев – Судак: Академперіодика, 2002. – 297 с.
7. Шнюков Е.Ф. Пираты Черного моря. – К.: [б.в.], 1995. – 145 с.

Надійшла до редколегії 08.09.14

К. Валентирова, студент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ХОЛОДНОЕ ОРУЖИЕ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ЦЕНТРА ПОДВОДНОЙ АРХЕОЛОГИИ

Начиная с 1999 года, Центр подводной археологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко проводит исследования затонувшего средневекового итальянского судна в Судацкой бухте близ поселка Новый Свет. Культурный слой на данном объекте представлен разнохарактерными находками. Отдельную группу составляет холодное оружие. Несмотря на свою немногочисленность, она представляет особый интерес для изучения.

Ключевые слова: холодное оружие, исследования, подводная археология, Судацкая бухта.

K. Valentirova, Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

EDGED WEAPONS IN THE RESEARCHES OF THE CENTER OF UNDERWATER ARCHEOLOGY

The Center of underwater archeology of the Taras Shevchenko National University of Kyiv has been excavated the medieval Italian ship in the Sudak bay from 1999. A cultural layer is presented by different finds. The specific group is weapons. This group is not numerous, but it is very interesting for investigation.

Keywords: knives, research, underwater archeology, Sudak Bay.

УДК 94:378.4 (477-25) "1833" М.Ф. Берлинський

О. Гончаров, канд. іст. наук, доц.,
А. Петровський, студент магістратури,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

М.Ф. БЕРЛИНСЬКИЙ І КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

У статті з'ясовується роль відомого педагога та дослідника історії міста Києва М.Ф. Берлинського в організації роботи першопочаткового правління Імператорського університету Св. Володимира. Значна увага приділяється заходам, які здійснювало правління на чолі з Максимом Берлинським в підготовці університету до його урочистого відкриття.

Ключові слова: М.Ф. Берлинський, Імператорський університет Св. Володимира, університетське правління.

Цього року Київський національний університет імені Тараса Шевченка відзначає свій 180-річний ювілей. За час існування університету його історії присвячена значна кількість праць, в яких висвітлена діяльність структурних підрозділів та професорсько-викладацького складу. Проте в ювілейні роки ми вкотре з особливим інтересом звертаємось до початкового етапу існування університету, намагаємось дослідити діяльність осіб, які стояли біля його першовитоків.

На сьогоднішній день досить повно досліджена науково-організаторська праця першого ректора університету Михайла Максимовича [16, с. 25-59]. Разом з тим, важливу роль на етапі заснування університету відіграв Максим Федорович Берлинський, 250 років від дня народження якого ми відзначаємо цього року.

Науково-педагогічній діяльності М.Ф. Берлинського присвячена низка публікацій. Проте, на наш погляд, його організаторський внесок на етапі заснування університету належним чином не висвітлений, а отже й не поцінований. У працях з історії університету знаходимо про Берлинського лише фрагментарні свідчення [8, с. 45]. В останній ґрунтовній монографії, підготовленій колективом авторів і виданій до ювілею університету, проаналізовані заходи, які здійснювалися для облаштування університету, описується університетське правління, однак відсутня згадка про його першого голову – Максима Берлинського [11, с. 41-43]. Не містить окремої статті про нього й електронна "Енциклопедія Київського національного університету імені Тараса Шевченка" [7].

Враховуючи вищезазначене, спробуємо на основі наявної літератури та джерел більш детально розглянути діяльність М.Ф. Берлинського на початковому етапі існування Київського університету, зокрема його роль в організації роботи першопочаткового університетського правління.

Заснування в Києві Університету Св. Володимира стало знаменною подією, яка визначила формування нового освітнього центру, забезпечила становлення тут наукових практик на якісно новому рівні. Передумовою для цього стали події, що мали місце на початку 30-х рр. XIX ст. Після поразки польського повстання 1830-1831 рр. та закриття Віленського університету, який виявив себе потужним осередком в поширенні польської національної ідеї, було ліквідовано Віленський учбовий округ. Натомість указом міністра освіти в грудні 1832 р. утворювався Київський учбовий округ, до складу якого увійшли південно-західні Київська, Волин-

ська та Подільська губернії, а також сусідня з Київською Чернігівська губернія [17, стп. 533-536].

Центром нового учбового округу відтепер мав стати Київський ліцей, який виник на базі переведеного з Кременця влітку 1833 р. Волинського ліцею [21], однак згодом було прийнято рішення про створення в Києві Університету Св. Володимира [22]. Відповідний указ імператора Миколи I був підписаний 8 листопада 1833 р. [17, стп. 647-657].

Одразу ж після цього постав цілий ряд питань, пов'язаних з підготовкою до відкриття університету, яке мало стати важливою подією не лише для міста Києва, а й для трьох південно-західних губерній (Київської, Волинської та Подільської). Функції з пошуку та облаштування університетських приміщень, підготовки університету до відкриття були покладені на першопочаткове університетське правління, сформоване відповідно до статуту університету, яке розпочало свою роботу в березні 1834 р. [2]. Очолити правління попечитель Київського учбового округу Є. фон Брадке доручив відомому педагогу, інспектору гімназії 69-літньому М. Ф. Берлинському [1, с. 93].

Берлинський був одним із найавторитетніших київських педагогів 20 – 30-х рр. XIX ст. До призначення на посаду голови університетського правління працював інспектором Першої Київської гімназії. У 1833 р. впродовж кількох місяців тимчасово виконував обов'язки начальника Дирекції училищ Київської губернії [19, арк. 1-5]. З огляду на значний авторитет та професійну сумлінність Берлинського йому було доручено очолити Тимчасову комісію з перевезення майна Волинського ліцею із Кременця до Києва, яка діяла з середини червня до кінця липня 1833 р. і припинила існування у зв'язку з приїздом до Києва директора ліцею І. Бокщаніна, котрий перейняв на себе функції управління ліцеєм [23, арк. 43].

Після виходу імператорського указу про заснування в Києві Університету Св. Володимира було створено Тимчасовий комітет у справах Волинського Ліцею, який мав вирішити питання остаточного перевезення майна Кременецького ліцею для використання його на потреби Університету Св. Володимира. Цього разу попечитель знову доручив досвідченому та сумлінному у виконанні службових обов'язків інспектору Київської гімназії Максиму Берлинському очолити цей важливий орган. Про головування в комітеті попечитель повідомив М. Берлинського наприкінці грудня. У щоденнику Берлинського знаходимо відповідний запис, датований 19 грудня 1833 р.: "до Брадке в 6 ч. о президентств мне